

De invloed van het Frans op het Nieuwgrieks

MIET TIEBOUT

Ontelbare keren reeds werd het belang van het Oudgrieks onderstreept bij de creatie van nieuwe woorden in verscheidene Europese talen. Zo vinden we in het Frans woorden als ‘archéologie’, ‘astrologie’, ‘didactique’, ‘mathématique’, ‘orchestre’, ‘symbole’, ‘technologie’, etc. Maar ook het Grieks zelf heeft zich later verrijkt met heel wat woorden uit andere talen. Denk maar aan Latijnse leenwoorden zoals *παλάτι* < ‘palatium’, *σκάλα* < ‘scala’, maar ook Romaanse ontleningen als *μπράτσο*, *πρόβα*, *σαλάτα* < ‘brazzo’ (Venetiaans), ‘prova’ (Italiaans), ‘salata’ (Venetiaans), alsook woorden van Turkse oorsprong *γκέμι*, *καζάνι*, *κέφι*, *μπακάλης*, *τσουράπι*, *χατίρι* < ‘gem’, ‘kazan’, ‘keyif’, ‘bakkal’, ‘çorab’, ‘hatir’ (Mirambel 1935). Het vertrekpunt van dit artikel was een onderzoek naar woorden van Franse oorsprong in het Nieuwgrieks.

Er zijn in het Nieuwgrieks inderdaad heel wat woorden van Franse origine, die in dit artikel uitvoerig aan bod zullen komen. Woordontlening tussen twee talen is een universeel fenomeen. Niet alleen vormt ze een manier om de woordenschat van een taal uit te breiden, maar ze vertelt ons ook iets over de geschiedenis van de twee talen die met elkaar in contact komen.

Il est toujours intéressant d’étudier dans une langue les éléments étrangers. Ils nous révèlent tant de choses à la fois sur la nation qui fournit et sur celle qui emprunte! On n’exagère pas beaucoup en disant qu’on pourrait écrire de grands chapitres de l’histoire du développement culturel d’un peuple rien qu’en se servant des mots étrangers auxquels il a donné droit de cité. (Nyrop 1934: 68)

In dit artikel zullen we eerst een algemeen beeld schetsen van de culturele, historische en sociale context waarin de woordontlening plaatsvond. Hoe, waar en wanneer kwamen het Frans en het Grieks met elkaar in contact? We zullen hierbij ook aandacht besteden aan de houding van enkele Griekse intellectuelen ten opzichte van leenwoorden.

Vervolgens zullen we een indeling voorstellen van leenwoorden, gebaseerd op de classificatie van Einar Haugen (1950). Daarbij zullen we duidelijke definities van de verschillende vormen van woordontlening presenteren en eveneens het geheel illustreren aan de hand van talrijke voorbeelden.

Een derde gedeelte van dit artikel zal zich toespitsen op een welbepaalde vorm van woordontlening, namelijk de *calque* (leenvertaling). Aan de hand van een uitgebreide analyse van enkele Franse *calques* in het Nieuwgrieks zullen we trachten de complexiteit van dit fenomeen in de verf te zetten. Aangezien een *calque* de meest subtiële en onzichtbare vorm is van woordontlening is het ook de meest interessante om de invloed van de Franse taal op het Nieuwgrieks te illustreren.

Een beetje geschiedenis ...

Een eerste vraag die ons zal bezighouden is wanneer de Nieuwgriekse woorden aan het Frans ontleend werden en hoe beide volkeren en talen met elkaar in contact kwamen. We weten dat tijdens de Verlichting Frankrijk dominant was in Europa. Het was het land van Diderot en D'Alembert met hun *Encyclopédie*, het land van Montesquieu, Molière, Voltaire, Racine, Corneille, etc. Frankrijk was het land van *liberté, fraternité, égalité*, het land van de Franse revolutie, en zijn uitstraling zorgde ervoor dat de verlichtingsideeën zich over heel Europa konden verspreiden.

Tijdens de 18de en 19de eeuw kwamen ook de Grieken in contact met de nieuwe mentaliteit van de Verlichtingsdenkers dankzij boeken, kranten en tijdschriften. Veel Grieken waren tweetalig en spraken en lazen probleemloos Frans. Het Frans was toen de cultuurtaal bij uitstek in Europa en het genoot een groot prestige.

De Franse taal was eveneens de taal van de diplomatie. In Griekenland was de diplomatie in handen van de Fanarioten: diplomaten, leiders en schrijvers. Deze hoogopgeleiden in Constantinopel spraken ook Frans. Bovendien imiteerden ze het Franse onderwijssysteem en zochten ze Franse leraars. De Fanarioten in Constantinopel waren dus degenen die in eerste instantie in contact kwamen met het Frans.

Tegen het einde van de 19de eeuw zien we echter de opkomst van een nieuwe bourgeoisie. Deze bestond uit een generatie van intellectuelen die in Frankrijk studeerden (Browning 1983). Het was een generatie die veel reisde en een uitstekende kennis had van het Frans, dat ondertussen de omgangstaal geworden was onder de Atheense elite.

Vergaande tweetaligheid – zoals we die tijdens de verlichting aantreffen in

Griekenland – heeft echter haar weerslag op het taalgebruik, in die zin dat de twee talen elkaar onvermijdelijk beïnvloeden, en wel op de verschillende niveaus van het taalsysteem, nl. fonologie, morfologie, lexicon en syntaxis (Nicolas 1996). De woordenschat vertoont in de regel het grootste aantal interferenties; het is precies de woordenschat van Franse oorspong in het Nieuwgrieks die het onderwerp vormt van deze studie.

Wat dachten de Grieken ervan?

Alvorens over te gaan tot de theorie rond woordontlening en de presentatie van concrete voorbeelden lijkt het ons nuttig om even na te gaan hoe de Franse leenwoorden destijds in Griekenland onthaald werden. In het kader van de taalkwestie, die in die tijd heftig woedde, met name de discussie rond de vorm die het geschreven Grieks moest aannemen, had iedere intellectueel ook zijn visie op de integratie van leenwoorden.

Adamantios Koraïs (Αδαμάντιος Κοραΐς, ca. 1730-1807), die in Frankrijk gestudeerd had, behoorde tot de groep van jonge Griekse intellectuelen die in contact kwamen met de Franse Verlichtingsideeën. Hij benadrukte de band die er bestaat tussen Fransen en Grieken in zijn *Ἄσμα Πολεμιστήριον* (1800).

Γάλλοι καὶ Γραικοὶ δεμένοι,
μὲ φιλίαν ἐνωμένοι,
δὲν εἶναι Γραικοὶ ἢ Γάλλοι,
ἀλλ' ἐν ἔθνος, Γραικογάλλοι.
(Koraïs 1800: 11)

Fransen en Grieken zijn verbonden,
verenigd in vriendschap,
het zijn geen Grieken of Fransen,
maar één volk, Graecofransen.

Ondanks zijn bewondering voor de Franse cultuur zette Koraïs zich af tegen directe leenwoorden uit Europese talen in het Grieks en vond hij dat deze moesten verdwijnen. Koraïs zag wel de nood in om de woordenschat te verrijken, maar hij onderstreepte het belang van het Oudgrieks bij de ontlening. Geoffrey Horrocks (1997) stelt het volgende:

Koraïs also saw the need for enrichment of the lexicon, and advocated the reintroduction of ancient words, either by direct borrowing or through calquing, usually (given Koraïs' base in Paris) on the model of French. (1997: 345)

Deze *calques*, die hier reeds aangehaald worden, zullen later in dit artikel uitvoeriger behandeld worden. We concluderen dus dat Korais voor een uitbreiding van het lexicon is aan de hand van leenvertaling gebaseerd op een Frans model, maar tegen directe leenwoorden.

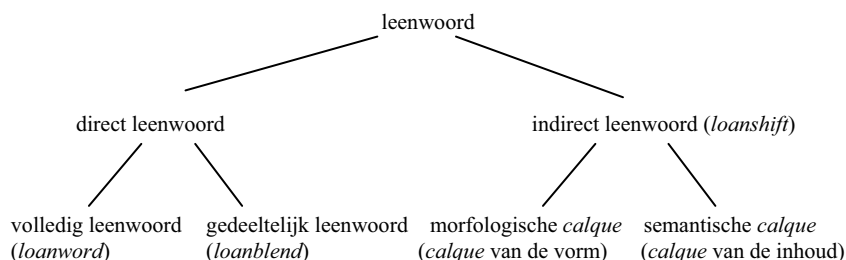
Een andere stem horen we bij Ioannis Psycharis (Ιωάννης (Γιάννης) Ψυχάρης, 1854-1929). Deze taalkundige studeerde eveneens in Parijs en heeft, als voorvechter van het veralgemeende gebruik van de gesproken taal, zijn hele leven gewijd aan de taalkwestie in Griekenland. In tegenstelling tot Korais was hij geheel tegen leenvertalingen. Horrocks (1997) beschrijft zijn houding ten opzicht van *calques* als volgt:

Particularly offensive to Psycháris were many of the French-based calques (not only individual words like *πραγματοποιώ* ‘réaliser’, and *ψυχραιμία* ‘sang-froid’, but also clichéd phraseology like ‘εξασκώ επιρροήν’ ‘exercer une influence’) and new but ancient-looking words created by analogy with existing formations that had flooded into the purist language. (1997: 351)

Na deze korte inleiding en situering van de context waarin de woordontlening tussen het Frans en het Grieks plaatsvond gaan we nu over tot een presentatie van de verschillende vormen van woordontlening.

Woordontlening voor dummies

Alvorens enkele concrete voorbeelden aan een gedetailleerde analyse te onderwerpen lijkt het ons noodzakelijk om een algemeen overzicht te schetsen van woordontlening in het algemeen. Voor onze classificatie hebben we ons grotendeels gebaseerd op het artikel van Einar Haugen (1950), “The Analysis of Linguistic Borrowing”. We stellen de volgende onderverdeling voor:

Laten we deze termen wat nader definiëren om een compleet beeld te krijgen van de woordontlening van het Nieuwgrieks en het Frans.

Het volledige leenwoord (loanword)

In eerste instantie spreken we van een volledig leenwoord (*loanword*) wanneer de morfemen van de brontaal worden ingevoerd in de doeltaal zonder vervanging. De spreker neemt in dit geval zowel de *signifiant* als de *signifié*¹ van de ene taal over in de andere taal zonder veranderingen.

In het Nieuwgrieks vinden we talrijke voorbeelden van volledige leenwoorden van Franse oorsprong. Denk maar aan το αβαντάζ < ‘l’avantage’, εξπρές < ‘express’, μπλε < ‘bleu’, το μενού < ‘le menu’, ασορτί < ‘assorti’, το ραντεβού < ‘le rendez-vous’, το ρεστοράν < ‘le restaurant’, το γκαράζ < ‘le garage’, παρντόν < ‘pardon’, το σοκ < ‘le choc’, μπέζ < ‘beige’, etc.

We merken hierbij wel op dat veel woorden fonologische aanpassingen hebben ondergaan waarbij in het Grieks steeds gekozen wordt voor de klank die het meest lijkt op de Franse klank. Ook de grafie van sommige klanken zorgt voor problemen aangezien er met twee verschillende alfabetten gewerkt wordt. Hier tracht men de uitspraak te ‘vergrieksen’ zonder al te zeer af te wijken van de originele grafie.

Het gedeeltelijke leenwoord (loanblend)

Een tweede groep van directe leenwoorden zijn de gedeeltelijke leenwoorden of *loanblends*. Hierbij is er gedeeltelijke vervanging van morfemen: een deel van de vreemde vorm wordt overgenomen en een ander deel wordt vervangen. Haugen (1950) merkt terecht op dat in dit geval een analyse door de spreker van het woord in morfemen vooraf gaat. We zagen al dat woorden fonologische veranderingen kunnen ondergaan, maar een morfologische aanpassing is dus ook frequent. Deze aanpassing laat bovendien toe dat het woord kan geïntegreerd worden in het naamvalssysteem en kan gebruikt worden zoals een echt Grieks woord. Nicolas G. Contossopoulos (1978) stelde vast dat bijna de helft van de leenwoorden van Franse oorsprong in het Nieuwgrieks een Griekse uitgang kregen. Bijvoorbeeld: το παρτέρι < ‘le par-

¹ Terminologie van Ferdinand De Saussure (1968). Hij stelt dat een taalteken (*signe linguistique*) bestaat uit een *signifiant* en een *signifié*. De *signifiant* is wat het teken betekent of het akoestische beeld (*image acoustique*), de *signifié* is wat betekend wordt of het ‘concept’. Beide zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden als de twee zijden van een blad papier.

terre’, το γκάζι < ‘le gaz’², το προτεκτοράτο < ‘le protectorat’, το προλεταριάτο < ‘le prolétariat’, η λίστα < ‘la liste’, η ρεκλάμα < ‘la réclame’, η τουαλέτα < ‘la toilette’, η καρικατούρα < ‘la caricature’, η ρουτίνα < ‘la routine’, η φριτέζα < ‘la friteuse’, ο καναπές < ‘le canapé’, etc.

We kunnen in deze context zeker ook de werkwoorden aanhalen, waarvan we weten dat ze allemaal ‘vergriekst’ werden door toevoeging van de uitgang -άρω, bv. ρετουσάρω < ‘retoucher’, σοκάρω < ‘choquer’, παρκάρω < ‘parquer’, etc.

Het indirecte leenwoord (loanshift)

Een derde groep die Haugen (1950) onderscheidt zijn de indirecte leenwoorden of *loanshifts*. Deze woorden worden gekenmerkt door een volledige vervanging van morfemen zonder dat deze simpelweg overgenomen worden. Deze complexere vorm van woordontlening hebben we *calque* genoemd, waarmee we zowel naar de morfologische *calque* als naar de semantisch *calque* verwijzen. Nederlandse alternatieven voor de term *calque*, zoals ‘leenvertaling’, ‘imitatie’, ‘nabootsing’ of ‘kopie’ leken ons slechts in mindere mate de volledige lading van een *calque* te dekken. De term *calque* werd voor de eerste keer gebruikt door Duveau (1892):

Un autre phénomène d’hybridation est la création dans une langue, d’un mot nouveau, dérivé ou composé à l’aide d’éléments existant déjà dans cette langue, et ne se distinguant en rien par l’aspect extérieur des mots plus anciens, mais qui, en fait, n’est que le calque d’un mot existant dans la langue maternelle de celui qui s’essaye à un parler nouveau. (Duveau 1892: 191-192)

In dit citaat verwijst Duveau met de term *calque* naar wat wij een morfologische *calque* noemen. Met deze verwarring raken we meteen aan een van de grootste problemen waar we bij deze studie op botsten, namelijk het gebrek aan een duidelijk afgebakende terminologie wat betreft woordontlening. Later zal dit nog duidelijker worden aan de hand van concrete voorbeelden uit Nieuwgriekse woordenboeken.

² Het Franse woord ‘gaz’ is op zijn beurt een ontlening aan het Nederlands (< ‘gas’) dat gecreëerd is op basis van het Latijn (< ‘chaos’) naar het Grieks (< χάος). In de TLF (*Trésor de la Langue Française*) vinden we volgende informatie voor het Franse woord ‘gaz’: “Mot créé par le médecin flamand Van Helmont (1577-1644) à partir du lat. *chaos* (gr. χάος)”.

Wij kozen ervoor om, na een grondige analyse van de verschillende termen en definities, de groep van de indirecte leenwoorden, die wij *calques* noemen, onder te verdelen in morfologische *calques* aan de ene kant en semantische *calques* aan de andere kant.

De morfologische calque

Een morfologische *calque* is een leenvertaling of imitatie van de vorm en wordt zeer vaak aangeduid met de term *calque*. Hierbij wordt het model uit de brontaal ontleend en simpelweg ‘vertaald’ in de doeltaal. Wat wordt ontleend is dus de interne vorm van het woord alsook de betekenis.

Een mooi voorbeeld van een morfologische *calque* is het Griekse woord ‘περί-στασις’ dat in het Latijn overgenomen werd als ‘circum-stantia’. Dezelfde structuur vinden we eveneens terug in het Duitse ‘Um-stand’, het Nederlandse ‘om-standingheid’, alsook in het Deense ‘om-stændighed’.³

Ook in het Nieuwgrieks vinden we tal van voorbeelden van morfologische *calques* gebaseerd op een Frans model: το λογοπαίγνιο < ‘le jeu de mots’, ο σιδηρόδρομος < ‘le chemin de fer’, η τηλεφημερίδα < ‘le télé-journal’, το φωτάεριο < ‘le gaz d’éclairage’, το εντομοκτόνο < ‘l’insecticide’, αναπαραγωγή < ‘reproduction’, παραφιλολογία < ‘paralittérature’, εθελοντισμός < ‘volontarisme’, αεροθάλαμος < ‘chambre à air’, αγαθοπιστία < ‘bonne foi’, διεθνής < ‘international’, αληθοφανής < ‘vraisemblable’, καθαρόαιμος < ‘pur-sang’, ιπποτικός < ‘chevaleresque’, έκτακτα < ‘extraordinairement’, ολοταχώς < ‘à toute vitesse’, αξιοποιώ < ‘mettre en valeur’, αποθαρρύνω < ‘décourager’, αστικοποιώ < ‘urbaniser’, υπογραμμίζω < ‘souligner’, σκηνοθεσία < ‘mise en scène’, σκηνοθετώ < ‘mettre en scène’, ο σκηνοθέτης < ‘metteur en scène’, etc. Zoals blijkt uit de voorbeelden gaat het zowel om naamwoorden, adjectieven, bijwoorden als werkwoorden en soms zelfs om hele woordgroepen.

De belangrijkste voorwaarde om te kunnen komen tot een leenvertaling is, volgens Rammelmeyer (1975), dat het model (in ons geval het Franse woord) moet bestaan uit verschillende morfemen. Deze voorwaarde houdt dus in dat het samengestelde woord analyseerbaar moet zijn, waardoor het niet voor de volle honderd procent arbitrair is, aangezien de samenstelling van de delen gedeeltelijk gemotiveerd is. Morfologische *calques* zullen dus steeds gevormd worden op basis van gelede woorden, waarbij de interne vorm van

³ Voorbeeld van Deroy (1956).

het woord onmiddelijk zichtbaar en analyseerbaar is voor elke spreker die de taal beheerst.

Kortom, de morfologische *calque* is een complexe vorm van woordontleening waarbij het Nieuwgrieks wel de vorm ontleent aan het Frans maar deze invult met Griekse elementen om niet te veel te lijken op het origineel. Wij stemmen in met Maurice Pergnier (1989) die stelt dat men overgaat tot het procédé van de morfologische *calque* of de letterlijke vertaling omdat men weigert om het vreemde woord te aanvaarden. De Grieken zullen het Franse woord niet simpelweg overnemen en integreren in hun taal, maar ze zullen het Franse woord gebruiken als basis en het door een woord met Griekse allure vervangen.

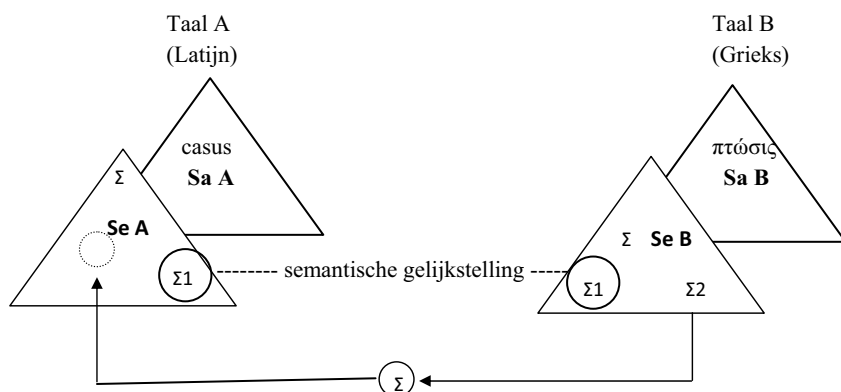
De semantische calque

Waar we stelden dat de morfologische *calque* een imitatie is van de vorm, kunnen we in zekere zin stellen dat de semantische *calque* een imitatie van de betekenis is. Cristian Nicolas heeft uitgebreid onderzoek verricht naar semantische *calques* tussen het Grieks en het Latijn. We citeren hier zijn definitie van een semantische *calque*.

Le calque sémantique est un processus simple dans ses résultats mais d'un fonctionnement compliqué, à la fois linguistique et extra-linguistique. Il consiste à solidariser un concept nouveau dans la langue, non encore lexicalisé, et une unité lexicale pré-existante sur le modèle d'une combinaison concept-lexème telle qu'on peut la voir déjà réalisée dans une langue étrangère. Le calque sémantique est donc le procédé par lequel un locuteur transpose sur un signe de la langue A une relation forme-sens jusque là inédite, en se fondant sur l'existence de cette même relation à l'intérieur d'un signe de la langue B. (Nicolas 1996: 7)

Om dit complexe proces beter te begrijpen zullen we het illustreren aan de hand van het volgende voorbeeld, namelijk het koppel $\pi\acute{\omega}\sigma\iota\varsigma$ /casus. Beide woorden hebben verschillende betekenissen gemeenschappelijk, zoals bijvoorbeeld de betekenis 'val'. In het Grieks is het woord $\pi\acute{\omega}\sigma\iota\varsigma$ polysemisch en wordt het ook gebruikt in de betekenis van 'naamval' (in de grammaticale theorie). We stellen vast dat het Latijn deze betekenis heeft overgenomen uit het Grieks. De gemeenschappelijke betekenis 'val' zorgt voor een semantische gelijkstelling tussen beide woorden, waardoor tweetalige sprekers ze met

elkaar in verband zullen brengen. Nadat de woorden $\pi\tau\acute{\omega}\sigma\iota\varsigma$ /casus op basis van een gemeenschappelijke betekenis verbonden worden, heeft het Latijnse woord ‘casus’ zich verrijkt met de supplementaire betekenis ‘naamval’, die dus afkomstig is uit het Grieks. We stellen het volgende schema voor om het proces van een semantische *calque* te visualiseren⁴:

Het procedé van de semantische calque

$\Sigma 1$: de betekenis van ‘val’

$\Sigma 2$: de betekenis van ‘naamval’ (in een grammaticale theorie)

Niet alleen de semantische gelijkstelling zorgt ervoor dat de woorden ‘πτῶσις’ en ‘casus’ met elkaar verbonden worden maar ook de identieke structuur van beide woorden heeft ervoor gezorgd dat tweetalige sprekers (Grieks-Latijn) de twee woorden met elkaar in verband brachten. De structuur van de woorden $\pi\tau\acute{\omega}\sigma\iota\varsigma$ en ‘casus’ laat zich als volgt beschrijven: lexeem / vallen/ + morfeem (Nicolas 1994).

Zoals we al aanhaalden is het voor een semantische *calque* van belang dat er een overlappende betekenis is tussen de beide woorden opdat er een ontleening van de betekenis zou kunnen plaatsvinden. Maar zoals ons voorbeeld aantoont speelt ook morfologische gelijkheid een rol. De tweetalige spreker zal het woord in de brontaal analyseren en zo makkelijker in verband brengen met een woord in de doeltaal (cf. morfologische *calque*). Bovendien stellen we vast dat ook fonetische gelijkenissen tussen twee woorden een semantische *calque* kunnen begunstigen (bv. het Frans-Engelse koppel ‘réaliser’ – ‘realize’).

⁴ Schema gebaseerd op Nicolas (1994: 96).

In het Nieuwgrieks vinden we voorbeelden van semantische *calques* waarbij een Grieks woord een supplementaire betekenis kreeg onder invloed van het Frans. Bijvoorbeeld:

- σκηνή – ‘scène’
Beide woorden hadden de betekenis ‘scène’ gemeenschappelijk. Het Nieuwgriekse σκηνή nam de betekenis ‘deel van een actie met zijn eigen eenheid en autonomie’ over van het Frans.
- εισαγωγή – ‘ouverture’
Bij dit koppel is de gemeenschappelijke betekenis ‘opening’ maar het Nieuwgriekse woord heeft zich verrijkt met de betekenis die gebruikt wordt in de muziek, namelijk ‘een orkeststukje dat dient als inleiding op een opera’.
- ανακοίνωση – ‘communication’
Beide woorden delen de betekenis ‘communicatie’. De extra betekenissen die het Nieuwgrieks overnam uit het Frans zijn: ‘wat gecommuniceerd wordt’ en ‘uiteenzetting van resultaten van een wetenschappelijk onderzoek (meestal op een wetenschappelijk congres)’.
- ριζικός – ‘radical’
Hierbij is de gemeenschappelijke betekenis ‘radicaal’ en het Nieuwgrieks heeft de betekenissen ‘compleet, totaal’, alsook de betekenis ‘wat verwijst naar de fundamenteën, naar de essentie’ overgenomen uit het Frans.
- τυπικός – ‘typique’
Waarbij het Nieuwgrieks de betekenis heeft overgenomen ‘wat overeenstemt met een specifiek type’ en de betekenis ‘wat karakteristiek is’.
- τυπικός – ‘formel’
Waarbij het Nieuwgrieks de Franse betekenissen overnam ‘wat op een oppervlakkige manier gebeurt’ en ‘wat gekenmerkt wordt door een beleefdheid en manieren die men gebruikt onder onbekenden’.

We besluiten met een citaat van Nicolas:

Le calque sémantique est reconnu comme un procédé concurrent de l’emprunt lexical, mais ‘plus ingénieux’, moins ‘voyant et brutal’, ‘plus délicat’, ‘d’une forme plus ingénieuse et plus discrète’ conduisant par un ‘apport invisible’ ‘à un enrichissement sémantique sans innovation formelle’ et ‘sans gêter la pureté du vocabu-

laire, sans marquer crûment l'influence étrangère' (expressions de Meillet, Ernout et Marouzeau). (Nicolas 1994: 79)

Ten slotte merken we op dat het grootste verschil tussen een morfologische en een semantische *calque* is dat deze laatste niet gepaard gaat met een neologisme. Een semantische *calque* voorziet een reeds bestaand woord van een extra betekenis, waar bij een morfologische *calque* een nieuw woord gecreeërd wordt.

Reborrowing

Een laatste interessant fenomeen is de speciale categorie van leenwoorden die Haugen (1950) aanduidt met de term *reborrowing*. Het gaat bij deze groep in het Nieuwgrieks om woorden die van het Oudgrieks in het Nieuwgrieks terechtgekomen zijn via het Frans. Op het eerste zicht zou je denken dat deze woorden rechtstreeks uit het Oudgrieks stammen, maar het betreft wel dege-lijk creaties van Westerse geleerden. Franse intellectuelen vonden woorden uit met Oudgriekse wortels en stammen en deze werden later ontleend door het Nieuwgrieks. Voorbeelden van dit fenomeen van *reborrowing* zijn: ο νεολογισμός (1782)⁵ < 'néologisme', (1734), ο πατριωτισμός (1790) < 'patriotisme' (1748), ο κοσμοπολιτικός (1851) < 'cosmopolite' (1560), ο μικροσκοπικός (1809) < 'microscopique' (1733), η υστερία (1891) < 'hystérie' (1731), η φαντασμαγορία (1876) < 'fantasmagorie' (1787), η φωτογραφία (1871) < 'photographie' (1832), η μικροβιολογία (1886) < 'microbiologie' (1883), ο κινηματογράφος (1893) < 'cinématographe' (1893), ο/η τηλέγραφος (1817) < 'télégraphe' (1792), etc.⁶

Verskillende domeinen waarin Franse woorden ontleend werden

Het lijkt ons nuttig om kort even de verschillende domeinen te overlopen waarin we in het Nieuwgrieks Franse leenwoorden aantreffen. Dit leert ons niet alleen iets over de aard van de ontleende woorden maar ook over de samenleving gedurende de periode van ontlening. Zo treffen we Franse leenwoorden aan in het Nieuwgriekse in volgende domeinen:

⁵ Jaartal waarin het woord voor het eerst verscheen volgens het woordenboek (respectievelijk Petit Robert voor het Frans en Babiniotis voor het Grieks)

⁶ Voorbeelden van Contossopoulos (1978: 59-62)

- apparaten en machines: το μοτέρ (< ‘le moteur’), το κομπρεσέρ (< ‘le compresseur’), το δυναμό (< ‘le dynamo’), το φικς (< ‘la fiche’), etc.
- transportmiddelen: το μετρό (< ‘le métro’), το ταξί (< ‘le taxi’), η μοτοσυκλέτα (< ‘la motocyclette’), το αερόπλανο (< ‘l’aéroplane’), etc.
- automobielsector: η καροσερί (< ‘la carrosserie’), το σασί (< ‘le châssis’), το καπό (< ‘le capot’), το ντεμπραγιαζ (< ‘le débrayage’), το μπουζί (< ‘la bougie’), etc.
- meubels en decoratie: ο καναπές (< ‘le canapé’), το λαμπαντέρ (< ‘le lampadaire’), το ντους (< ‘la douche’), η τουαλέτα (< ‘la toilette’), etc.
- de keuken: η φριτέζα (< ‘la friteuse’), το απεριτίφ (< ‘l’apéritif’), το κρεπ (< ‘la crêpe’), η σούπα (< ‘la soupe’), η ομελέτα (< ‘l’omelette’), η σοκολάτα (< ‘le chocolat’), etc.
- mode en kleding: η ζακέτα (< ‘la jaquette’), το μαγιό (< ‘le maillot’), η μπλούζα (< ‘la blouse’), το μανεκέν (< ‘le mannequin’), το ντεκολτέ (< ‘le décolleté’), etc.
- sport en vrije tijd: το ρεκόρ (< ‘le record’), το σινεμά (< ‘le cinéma’), το ράδιο (< ‘la radio’), το ντεκόρ (< ‘le décor’), η πρεμιέρα (< ‘la première’), etc.
- abstracte concepten: η αβανγκάρντ (< ‘l’avant-garde’), η αρνουβό (< ‘l’art nouveau’), το ατελιέ (< ‘l’atelier’), ο νατουραλισμός (< ‘le naturalisme’), ο ντανταϊσμός (< ‘le dadaïsme’), etc.⁷

Uit deze opsomming concluderen we dat de invloed van het Frans op het Nieuwgrieks er vooral een was ‘van bovenaf’, namelijk gekarakteriseerd door de ontlening van geleerde woorden (Contossopoulos 1974).

Enkele voorbeelden onder de loep

Problemen die de kop op staken

Alvorens in te gaan op enkele concrete voorbeelden willen we toch even enige observaties aanstippen met betrekking tot de methodologie van ons onderzoek en in het bijzonder enkele problemen aankaarten waarmee we tijdens het onderzoek geconfronteerd werden.

Ten eerste is er het probleem van de Nieuwgriekse woordenboeken. We stelden vast dat vele lexica van relatief povere kwaliteit zijn. Zo spreken ze

⁷ Voorbeelden van Contossopoulos (1978) en van Anastassiadis-Syméonidis (1994).

elkaar tegen, ontbreken meestal de data van de eerste verschijning van een woord en zijn er amper gespecialiseerde woordenboeken. Daarenboven staan lexicografen eerder sceptisch tegenover leenwoorden en hebben ze de neiging om deze niet op te nemen in hun lexica (Anastassiadis-Syméonidis 1994). Talrijke keren werden we tijdens ons onderzoek geconfronteerd met tegenspraak tussen verschillende woordenboeken, met onduidelijkheden en met een gebrek aan een duidelijk afgebakende terminologie.

Ten tweede stelt een studie van leenwoorden ons voor het probleem van het vinden van de brontaal. Vaak is een goede kennis van de politieke, sociale en wetenschappelijke achtergrond noodzakelijk om de brontaal van leenwoorden te achterhalen. Denk bijvoorbeeld maar aan de volgende woorden (Annastassiadis-Syméonidis 1994: 37):

Engels	Frans	Nieuwgrieks
aeroport	aéroport	αερολιμένας
conventional	conventionnel	συμβατικός
international	international	διεθνής
approach	approche	η προσέγγιση
major	majeur	μείζων

Ten derde is het ook niet altijd even makkelijk om leenwoorden op het spoor te komen. De Boel (2008b) onderscheidt drie belangrijke periodes die gelijkennissen tussen het Frans en het Nieuwgrieks kunnen verklaren. Ten eerste weten we dat zowel het Frans als het Grieks teruggaan op een Indo-Europese oorsprong. Deze gemeenschappelijke origine laat ons toe sommige affiniteiten uit te leggen. Ten tweede is er de periode waarin het Latijn elementen ontleende aan het Oudgrieks. Via het Latijn zijn deze Griekse elementen terecht gekomen in talrijke Europese talen. Een derde periode die we kunnen aanhalen is de periode waarin het Nieuwgrieks zelf woorden ontleend heeft aan andere Europese talen. Deze verschillende manieren waarop er interferentie kan plaatsvinden tussen onze bestudeerde talen, namelijk het Frans en het Grieks, maakt de zoektocht naar leenwoorden en hun analyse er niet gemakkelijker, maar wel des te boeiender op.

De morfologische calque: van ‘paratonnerre’ naar αλεξικέραυνο

De eerste analyse die we graag even kort zouden overlopen betreft volgende woorden:

αλεξικέραυνο	<	‘paratonnerre’ (bliksemafleider),
αλεξιπτώτο	<	‘parachute’ (parachute, valscherf)
αλεξίπυρος	<	‘pare-feu’ (brandscherf)
αλεξίσφαιρος	<	‘pare-balles’ (kogelvangere)

Het gemeenschappelijke element αλεξι- in het Nieuwgrieks

Het eerste wat opvalt bij deze Nieuwgriekse woorden is de herhaling van het prefix αλεξι-. Volgens het Nieuwgriekse woordenboek van Babiniotis is het Griekse αλεξι- terug te brengen tot het Oudgriekse werkwoord ἀλέξω; we vinden het werkwoord ἀλέξω terug in de Liddell&Scott met volgende betekenissen: ἀλέξω: ‘ward off’, ‘turn aside’, ‘assist’, ‘defend’, ‘lend aid’, ‘keep off from oneself’, ‘defend one self’.

Wanneer we terugkeren naar de Nieuwgriekse woorden, zien we dat het inderdaad deze Oudgriekse betekenis is die gebruikt wordt in de Nieuwgriekse samenstellingen. Het element αλεξι- wijst op een verwijdering, een bescherming tegen iets. Zo beschermt een bliksemafleider (αλεξικέραυνο) tegen de bliksem (κεραυνός), een parachute (αλεξιπτώτο) tegen de val (-πτώτο < πτώση), een brandscherf (αλεξίπυρος) tegen vuur (-πυρος < πυρ) en een kogelvangere (αλεξίσφαιρος) tegen kogels (-σφαίρα).

Het gemeenschappelijke element ‘para-’ in het Frans

Nu we weten waar het Griekse prefix αλεξι- vandaag komt zullen we vervolgens wat dieper ingaan op het Franse ‘para-’. Eerst zouden we de aandacht willen vestigen op het feit dat er twee verschillende gebruiken zijn van het prefix ‘para-’ in het Frans. We maken een onderscheid tussen (TLF):

PAR(A)-¹, (PAR-, PARA-)éléf. formant

Éléf. tiré du préf. gr. παρ(α)-, lui-même de la prép. παρά «auprès de, à côté de», entrant dans la constr. de nombreux subst. et adj., et exprimant l’idée de proximité soit par contiguïté, soit par ressemblance avec ce que désigne le 2e éléf. (TLF)

Bijvoorbeeld bij woorden als ‘paralangage’, ‘paralittéraire’, ‘paramédical’, ‘paramilitaire’, ‘paranormal’, ‘parapsychologie’, ‘parascolaire’, etc.

Maar het is niet dit gebruik van ‘para-’ dat we aantreffen bij de woorden die we analyseren. We hebben namelijk nog een tweede ‘para-’ volgens de TLF:

PARA-², élém. formant
 Élém. tiré de mots empr. à l’ital. (parasol, paravent) ou adaptés de l’ital. (parapet), entrant dans la constr. de subst. et d’adj. du vocab. cour. au sens de ‘protection contre ou de quelque chose’. (TLF)

Voorbeelden van dit tweede gebruik zijn ‘parachute’, ‘parafoudre’, ‘paragrêle’, ‘parapluie’, ‘parapente’, ‘parasismique’, ‘paravent’, etc.

Het lijkt ons interessant om kort de geschiedenis te schetsen van het paradigma van Franse woorden dat begint met ‘para-’ volgens het tweede gebruik. Deze geschiedenis begint bij het Italiaans, namelijk met de directe ontleuning door het Frans aan het Italiaans van woorden als ‘parasole’ (It.) > ‘parasol’ (Fr.) (1540), ‘parapetto’ (It.) > ‘parapet’ (Fr.) (1546) en ‘paravento’ (It.) > ‘paravent’ (Fr.) (1599).

Vervolgens is het element ‘para-’ in het Frans gaan functioneren als een autonoom prefix met de betekenis van ‘bescherming tegen iets’. Na de ontleuning van een eerste groep woorden zien we de creatie van nieuwe woorden volgens hetzelfde procedé, namelijk ‘para + naamwoord’. Denk maar aan woorden als ‘parapluie’ (1622), ‘paratonnerre’ (1773), ‘parachute’ (1777), ‘paragrêle’ (1810), ‘parados’ (1838), ‘parafoudre’ (1842), ‘parasismique’ (1977), ‘parapente’ (1983). Het grootste deel van deze woorden werd gecreeëerd tijdens de 18de eeuw en tijdens de eerste helft van de 19de eeuw. Het prefix ‘para-’ wordt dus autonoom en productief bij de creatie van nieuwe termen.

Een derde fase situeren we vanaf de tweede helft van de 19de eeuw en tijdens het begin van de 20ste eeuw. Dan worden woorden gevormd met het element ‘pare-’. Bijvoorbeeld: ‘pare-fumée’ (1677), ‘pare-avalanches’ (1866), ‘pare-feu’ (1873), ‘pare-balles’ (1873), ‘pare-étincelles’ (1880), ‘pare-brise’ (1907), ‘pare-éclats’ (1907), ‘pare-boue’ (1913), ‘pare-soleil’ (1914), ‘pare-chocs’ (1925), ‘pare-douche’ (20ste eeuw).

We veronderstellen dus dat de sprekers aanvankelijk begonnen zijn met directe, volledige leenwoorden (*loanword*) namelijk ‘parasol’, ‘parapet’ en ‘paravent’. Later hebben ze deze samenstellingen geanalyseerd en nieuwe woorden gevormd met dezelfde elementen. Na enige tijd zijn de sprekers zich

bewust geworden van het feit dat het prefix ‘para-’ kan verbonden worden met het werkwoord ‘parer’ (wat ‘afwenden, afweren’ betekent) zodat ze naast het prefix ‘para-’ ook de variant ‘pare-’ gingen gebruiken, die waarschijnlijk de relatie met het werkwoord beter duidelijk maakt. Dit voorbeeld illustreert ook mooi de dialoog die plaatsvindt tussen de verschillende Europese talen inzake woordontlening. De Franse woorden die als model dienden voor het Nieuwgrieks zijn immers op hun beurt gebaseerd op het Italiaans.

Van het Frans naar het Grieks

De Nieuwgriekse woordenboeken van Babiniotis en Triandafyllidis vermelden dat de Nieuwgriekse woorden *αλεξικέραυνο*, *αλεξίπτωτο*, *αλεξίπυρος* en *αλεξίσφαιρος* gevormd zijn naar het model van hun Franse tegengangers, respectievelijk ‘paratonnerre’, ‘parachute’, ‘pare-feu’ en ‘pare-balles’. Deze Franse woorden kunnen geanalyseerd worden, en vallen uiteen in twee lexemen. Het Nieuwgrieks heeft simpelweg beide elementen van de Franse samenstellingen vertaald. We zien hier voorbeelden van morfologische *calque* of *calque* van de vorm.

paratonnerre → para (lexeem /< parer/) + tonnerre (lexeem)
 ⇒ *αλεξικέραυνο* → αλεξι (lexeem /< ἀλέξω/) + κέραυνος (lexeem)

parachute → para (lexeem /< parer/) + chute (lexeem)
 ⇒ *αλεξίπτωτο* → αλεξι (lexeem /< ἀλέξω/) + πτώτο (lexeem)

pare-feu → pare (lexeem /< parer/) + feu (lexeem)
 ⇒ *αλεξίπυρος* → αλεξι (lexeem /< ἀλέξω/) + πυρος (lexeem)

pare-balles → pare (lexeem /< parer/) + balles (lexeem)
 ⇒ *αλεξίσφαιρος* → αλεξι (lexeem /< ἀλέξω/) + σφαιρα (lexeem)

Complicaties van de analyse

De analyse en vergelijking van deze woorden aan de hand van twee Nieuwgriekse woordenboeken (Babiniotis en Triandafyllidis) liep niet altijd van een leien dakje. We overlopen kort even enkele moeilijkheden die we tegenkwamen tijdens ons onderzoek.

Αλεξικέραυνο

Het eerste woord stelt ons al meteen voor enkele tegenstrijdigheden tussen de twee woordenboeken. Laten we even de etymologische informatie voor het woord *αλεξικέραυνο* vergelijken.

αλεξικέραυνο (το) [1782]	
Babiniotis	Triandafyllidis
< αλεξι- (< αρχ. ἀλέξω ‘afweren, beschermen’) + κεραινός (bliksem)	αλεξι + κεραιν(ός) -ον
απόδ. του γαλλ. <i>parafoudre</i> “weergave van het Franse <i>parafoudre</i> ”	μτφρδ. γαλλ. <i>paratonnerre</i> “leenvertaling van het Franse <i>paratonnerre</i> ”

In wat volgt zullen we ingaan op twee opvallende verschillen. Namelijk het verschil tussen *απόδοση* en *μεταφραστικό δάνειο* en ten tweede de verwarring tussen ‘*parafoudre*’ en ‘*paratonnerre*’.

We zagen dat het ene woordenboek spreekt van een ‘weergave’ (*απόδοση*) daar waar het andere het heeft over een ‘leenvertaling’ (*μεταφραστικό δάνειο*). Deze twee begrippen worden in beide woordenboeken ook gedefinieerd. Een *μεταφραστικό δάνειο* (‘leenvertaling’) wordt gedefinieerd als een exacte weergave/representatie van een vreemd woord, waarbij de volgorde van de vreemde elementen gerespecteerd wordt. Een ‘representatie’ (*απόδοση*) daarentegen wordt gedefinieerd als de weergave van een vreemd woord zonder dat de verschillende elementen exact weergegeven worden.

Het is dus vreemd dat Babiniotis het woord *αλεξικέραυνο* niet analyseert als een leenvertaling, want de verschillende elementen werden exact vertaald: *para* + *foudre* → *αλεξι* + *κέραυνο*. De interne vorm van beide woorden (*parafoudre* /vs/ *αλεξικέραυνο*) is gelijk en bovendien komt de betekenis van beide woorden overeen, daarom verkiezen wij de analyse als leenvertaling of morfologische *calque*.

Dit eerste probleem toont het gebrek aan een duidelijk afgebakende terminologie inzake woordonlening in de Nieuwgriekse woordenboeken. De definiëring en toepassing van verschillende termen blijft vaag, onduidelijk en vaak inconsequent.

Ten tweede stellen we vast dat het woordenboek van Babiniotis het woord *αλεξικέραυνο* terugbrengt op het Franse ‘*parafoudre*’, daar waar Triandafyllidis het verbindt met het woord ‘*paratonnerre*’. In het Frans zijn beide woor-

den synoniemen. De etymologische informatie die we terugvinden in de TLF voor beide Franse woorden leert ons dat het Frans eerst het woord ‘paratonnerre’ gecreëerd heeft, in het jaar 1773. Pas enkele jaren later, in 1783, werd het woord ‘parafoudre’, dat behoort tot een meer technisch register, toegevoegd aan het Franse lexicon.

We zagen dat het woordenboek van Babinotis het jaar 1782 vermeldt als jaartal voor de eerste verschijning van het woord *αλεξικέραυνο*. Hieruit besluiten we dat het Nieuwgriekse woord hoogstwaarschijnlijk niet ontleend is aan het Franse ‘parafoudre’, dat pas in 1783 voor het eerst verschijnt.

Kortom, wij stellen, na een grondige bestudering van verschillende woordenboeken, voor om het woord *αλεξικέραυνο* te analyseren als zijnde een morfologische *calque* op basis van het Franse model ‘paratonnerre’.

Αλεξίπυρος

Het Nieuwgriekse woord *αλεξίπυρος* dat volgens het woordenboek van Babinotis een morfologische *calque* is gebaseerd op het Franse ‘pare-feu’ vinden we niet terug in het woordenboek van Triandafyllidis. Dit curiosum laten we echter links liggen omdat een grondige analyse van de criteria voor het al dan niet opnemen van een woord in een woordenboek ons te ver zou leiden.

Αλεξίσφαιρος

De volgende etymologische informatie vonden we terug in de Nieuwgriekse woordenboeken voor het woord *αλεξίσφαιρος*:

αλεξίσφαιρος, -η, -ο	
Babinotis	Triandafyllidis
< αλεξι- (< αρχ. ἀλέξω ‘afweren, beschermen’) + - σφαίρα (sfeer, bol, bal) ἀπὸδ. του αγγλ. bullet-proof “weergave van het Engelse <i>bullet-proof</i> ”	αλεξι- + σφαιρ(α) -ος μτρφ. γαλλ. pare-balles “leenvertaling van het Franse <i>pare-balles</i> ”

Opnieuw vinden we tegenstrijdige informatie tussen de verschillende woordenboeken die ons zeker een vermelding waard lijkt. Zo zien we dat Babinotis het woord *αλεξίσφαιρος* in verband brengt met het Engelse ‘bullet-proof’, daar waar Triandafyllidis spreekt van een leenvertaling op basis van het Frans ‘pare-balles’. We staan dus voor het probleem van het achterhalen van de

brontaal, namelijk Frans of Engels. Deze zoektocht wordt nog eens bemoeilijkt wanneer we weten dat het Frans en het Engels ook onderling met elkaar in contact stonden. We verkiezen in dit huidige geval toch de analyse als leenvertaling van het Franse ‘pare-balles’, rekening houdende met alle andere voorbeelden van Franse woorden met het prefix ‘para-’ die in het Nieuwgrieks vertaald worden in samenstellingen met *αλεξι-*.

Conclusie

Met deze analyse hebben we getracht het procedé van de morfologische *calque* tussen het Frans en het Nieuwgrieks te illustreren. We zagen dat de Franse woorden *paratonnerre*, ‘parachute’, ‘pare-feu’ en ‘pare-balles’ als model dienden voor de creatie van de woorden *αλεξικέραυνο*, *αλεξίπτωτο*, *αλεξίπυρος* et *αλεξίσφαιρος* in het Nieuwgrieks.

We hebben bij de analyse aandacht besteed aan het verband tussen de prefixen ‘para-’ en *αλεξι-*. Ook werden we geconfronteerd met diverse problemen van velerlei aard. We zagen het verschil tussen een weergave en een leenvertaling en bijhorende problemen met betrekking tot definiëring van leenwoorden. Maar ook het achterhalen van het exacte woord dat als model diende voor de *calque* was geen sinecure. Daarenboven stelde ook de zoektocht naar de brontaal soms problemen.

De semantische calque tussen ‘balle’ en σφαίρα

Na deze uitgebreide bespreking van een morfologische *calque* willen we graag een analyse voorstellen van een semantische *calque*. We keren hiervoor terug naar het woord *αλεξίσφαιρος*, waarbij het Franse ‘balle’ vertaald werd in het Nieuwgrieks als *σφαίρα*. Laten we even de etymologische informatie voor het woord *σφαίρα* van naderbij bestuderen.

σφαίρα	
Babinotis	Triandafyllidis
[ETYM. [...] Η σημ. “Βλήμα όπλου” είναι απόδ. του γάλλ. balle]	[λόγ.: [...] Π: σημδ. γαλλ. balle]
“Etym. De betekenis ‘projectiel van een wapen’ is een weergave van het Franse <i>balle</i> ”	“Π. semantisch leenwoord van het Franse <i>balle</i> ”

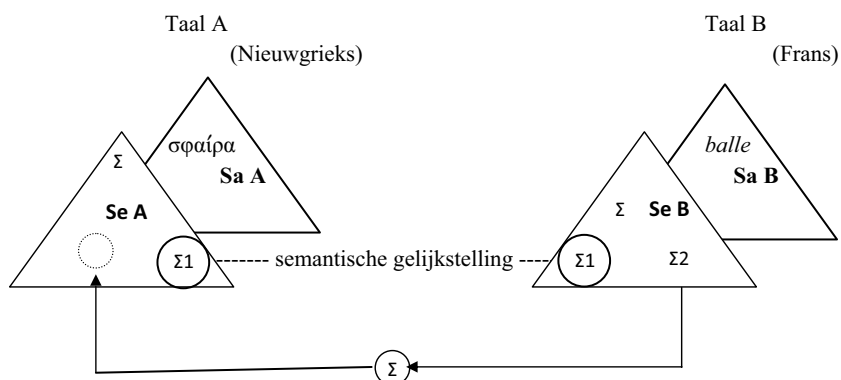
Hoewel het woord σφαίρα wel bestond in het Oudgrieks had het in die tijd nog niet de betekenis ‘projectiel van een wapen’ of ‘kogel’. In de Liddell-Scott vinden we volgende betekenissen: “σφαίρα, ας, ἡ, ball 2. any globe 3. hollow sphere or globe 4. a weapon of boxers, prob. iron ball, worn with padded covers 5. eye-balls 6. sea-balls 7. pill”.

In het Oudgrieks werd het woord σφαίρα dus gebruikt om om het even welk rond lichaam aan te duiden. Het is dan ook deze betekenis die ervoor gezord heeft dat het woord zich semantisch heeft kunnen verrijken met een supplementaire betekenis, namelijk die van ‘projectiel van een vuurwapen’. Het volstaat om de betekenissen van het Nieuwgriekse σφαίρα en het Franse ‘balle’ met elkaar te vergelijken om te begrijpen hoe het Nieuwgrieks de betekenis van projectiel van een wapen heeft overgenomen uit het Frans.

σφαίρα	
Babinotis	TLF
[...] <p>3. ΑΘΛ. (α) (λογ.) η μπάλα [...]</p> <p>“3. een bal”</p> <p>•4. (α) το βλήμα φορητού πυροβόλου όπλου με κάνην μικρού διαμετρήματος, το οποίο συνήθ. έχει μήκος μεγαλύτερο από το πλάτος του και άκρη στρογγυλεμένη ή αιχμηρή [...]</p> <p>“4. een projectiel van een draagbaar vuurwapen met een vuurmond met een kleine diameter, waarvan de lengte gewoonlijk groter is dan de breedte en die een ronde of spitse top heeft [...]”</p>	<p>BALLE¹, subst. fém.</p> <p>I. Objet de forme sphérique généralement élastique et de petite dimension, que l’on utilise dans de nombreux jeux [...]</p> <p>II. Synon. de <i>boule</i>*:[...]</p> <p>BALLE², subst. fém.</p> <p>Petit projectile généralement métallique, de forme sphérique ou oblongue, propulsé isolément par certaines armes de jet (fronde, etc.), par les armes à feu portatives, ou propulsé en nombre par certaines pièces d’artillerie [...]</p>

Deze vergelijking toont dus in grote lijnen twee analoge betekenissen voor de woorden σφαίρα en ‘balle’, ten eerste de betekenis ‘bal’, als rond object waarmee men kan spelen. Ten tweede is er de betekenis ‘kogel’ of ‘projectiel van een wapen’. We zagen al dat deze tweede betekenis nog niet bestond in het Oudgrieks en dat onze beide Nieuwgriekse woordenboeken de oorsprong van de betekenis ‘kogel’ toeschrijven aan Franse invloed. Hieronder hebben we getracht om het procédé van de semantische *calque* (of *calque* van de betekenis) tussen het Griekse σφαίρα en het Franse ‘balle’ te visualiseren⁸:

⁸ Schema gebaseerd op Nicolas (1994: 96).

Het procedé van de semantische calque

Σ1: de betekenis van 'bal' (rond object om mee te spelen)

Σ2: de betekenis van 'kogel' (projectiel van een vuurwapen)

Dit schema toont ons hoe de overdracht van betekenis tussen het Frans en het Nieuwgrieks plaatsvond. Tweetalige sprekers hebben σφαίρα en 'balle' met elkaar in verband gebracht op basis van een semantische gelijkstelling. Het Franse 'balle' en het Griekse σφαίρα waren synoniem voor de eerste betekenis. Het Nieuwgrieks heeft vervolgens, naar het model van het Frans, de polysemie van het Franse 'balle' overgenomen en een tweede betekenis, die van 'kogel', toegevoegd aan het woord σφαίρα.

Algemeen besluit

Met deze studie van leenwoorden hebben we getracht de verschillende facetten van de invloed van het Frans op het Nieuwgrieks te belichten. Zo zijn we van start gegaan met het schetsen van een algemeen beeld van de culturele, historische en politieke omstandigheden waarin de woordontlening tussen het Frans en het Nieuwgrieks plaatsvond. Ook de visie van enkele Griekse intellectuelen op woordontlening kwam hierbij aan bod. In tweede instantie zijn we overgegaan tot een beetje theorie en enkele termen en definities met betrekking tot woordontlening, telkens geïllustreerd aan de hand van voorbeelden van Nieuwgriekse leenwoorden uit het Frans. Een derde deel van dit artikel betrof een gedetailleerde analyse van zowel een morfologische als een semantische 'calque' met als doel beide procedés in de schijnwerpers te plaatsen.

Door zijn veelvormigheid en complexiteit bevindt de *calque* zich op het kruispunt van de lexicografie, de semantiek en de cognitieve wetenschappen.

Wij hebben getracht om aan de hand van enkele voorbeelden het procedé van de *calque* in al zijn aspecten weer te geven. We zijn ervan overtuigd dat dergelijke theoretische studies kunnen bijdragen tot een betere kennis van de woordenschat, namelijk wat betreft zijn geschiedenis en bepaalde technische aspecten. Wij hopen dan ook dat deze taalkundige studie ieder die zich interesseert voor woordenschat en de geschiedenis van woorden zal kunnen bekoren.

Bibliografie

- Anastasiadis-Syméonidis, A. 1994. *Νεολογικός δανεισμός της νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
- Babiniotis, G. 2002. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Athene: Κεντρό λεξικολογίας.
- Bailly, A. 1950. *Dictionnaire grec-français*. Paris: Hachette.
- Beaton, R. 1994. *An introduction to Modern Greek Literature*. Oxford: Clarendon Press.
- Bloch, O. & W. Von Wartburg 1964. *Dictionnaire étymologique de la langue française*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Browning, R. 1983. *Medieval & Modern Greek*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burney, P. 1961. “La langue et la culture française dans la Grèce actuelle”, in: *Le français moderne. Revue de linguistique* 1: 7-28.
- Chansou, M. 1984. “Calques et créations linguistiques”, in: *Meta* 29.3: 281-284.
- Contossopoulos, N. 1978. *L'influence du français sur le grec. Emprunts lexicaux et calques phraséologiques*. Athènes: Papoulia & Sia.
- De Boel, G. 2005. “Ο Ψυχάρης και τα γαλλικά”, in: Farinou-Malamatari, G. (ed.), *Ψυχάρης και η εποχή του*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών σπουδών (Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), 71-81.
- De Boel, G. 2008a. “Η αξιοποίηση των γλωσσικών γνώσεων στα μαθήματα των νέων ελληνικών στο Πανεπιστήμιο Γάνδης”, in: Dialektoropoulos, Th. (ed.), *Η διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης*. Αθήνα: Ειδική Γραμματεία Π.Ο.Δ.Ε. / ΥΠ.Ε.Π.Θ, 157-162.
- De Boel, G. 2008b. “Τα Νεοελληνικά και η γένεση ενός κοινού ευρωπαϊκού λεξιλογίου”, in: *1^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Νεοελληνικών σπουδών*, 109-113. <<http://neoellinikesspoudes.elladastonkosmo.gr/files/BIBLIO%20PRAKTIKWN1.pdf>> (geraadpleegd 15 mei 2009)
- Deroy, L. 1956. *L'emprunt linguistique*. Paris: Société d'Édition “Les Belles Lettres”.
- Dietrich, W. 1995. *Griechisch und Romanisch. Parallelen und Divergenzen in Entwicklung, Variation und Strukturen*. Münster: Nodus Publikationen.
- Dimaras, K. Th. 1993. *Νεοελληνικός διαφωτισμός*. Αθήνα: Ερμής.
- Duveau, L. 1892. “Varia”, in: *Mémoires de la Société de linguistique de Paris* 8: 183-192.

- Guilbert, L. 1975. *La créativité lexicale*. Paris: Librairie Larousse.
- Haugen, E. 1950. "The Analysis of Linguistic Borrowing", in: *Linguistic Society of America* 26.2: 210-231
- Hope, T.E. 1960. "The analysis of semantic borrowing", in: *Essays presented to C. M. Girdlestone*. Newcastle: King's Colle (University of Durham), 125-141.
- Horrocks, G. 1997. *Greek. A history of the language and its speakers*. New York: Longman.
- Humbley J. 1974. "Vers une typologie de l'emprunt lexical" in: *Cahiers de lexicologie* 25.2: 46-70.
- Koraïs, A. 1800. *Άσμα Πολεμιστήριον των εν Αιγύπτωι περί ελευθερίας μαχομένων Γραικών*. Αίγυπτος: s.n.
- Koumanoudis, S. 1998. *Συναγωγή νέων λέξεων υπό των λογίων πλασθισιών από της αλώσεως μέχρι των καθ' ημάς χρόνων*. Αθήνα: Ερμής.
- Liddell, H. & R. Scott 1951. *A Greek-English lexicon*. Oxford: Clarendon Press.
- Mackridge, P. 1985. *The modern Greek language*. Oxford: Clarendon Press.
- Meillet, A. 1930. *Aperçu d'une histoire de la langue grecque*. Paris: Librairie Hachette.
- Mirambel, A. 1935. "Du caractère de quelques emprunts en grec moderne", in: *Bulletin de linguistique de Paris* 36: 3-17.
- Molnár, N. 1964. "The calques of Greek Origin in the most ancient Old Slavic Gospel Texts", in: *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 10: 99-146.
- Moussy, C. 1983. "Bolus et iactus. De l'emprunt au calque sémantique", in: *Revue des Etudes Latines* 41: 227-240.
- Nicolas, C. 1994. "Le procédé du calque sémantique", in: *Cahiers de lexicologie* 65: 75-101.
- Nicolas, C. 1996. *Utraque lingua. Le calque sémantique: domaine gréco-latin*. Louvain – Paris: Peeters.
- Nouveau Petit Robert: dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* (Nouvelle édition du Petit Robert de Paul Robert par Josette Rey-Debove). Paris: Le Robert, 2003.
- Nyomárkay, I. 1993. "« Le cas du calque... est plus complexe. » (B. Unbegaun) (Über die Lehnübersetzungen mit besonderer Rücksicht auf das Kroatische)", in: *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 38.1-2: 13-124.
- Nyrop, C. 1934. *Linguistique et Histoire des mœurs* (trad. par E. Philippot). Paris: Droz.
- Psichari, J. 1971. *Το ταξίδι μου* (επιμ. Α. Αγγέλου). Αθήνα: Ερμής.
- Pergnier, M. 1989. *Les Anglicismes*. Paris: PUF.
- Rammelmeyer, M. 1975. *Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen. Beiträge zur Lexicologie und Wortbildung*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Rey-Debove, J. 1973. "La sémiotique de l'emprunt lexical", in: *Travaux de linguistique et de littérature* 11.1: 109-123.

- Sandfeld-Jensen, K. 1912. “Notes sur les calques linguistiques” in: *Festschrift V. Thomsen*. Leipzig: s.n., 166-173.
- Saussure, F. 1968. *Cours de linguistique générale* (Édition critique par Rudolf Engler). Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Tonnet, H. 1993. *Histoire du grec moderne*. Paris: L’Asiathèque.
- Trésor de la Langue Française: dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle (1789-1960)* (sous la direction de Paul Imbs). Paris: Gallimard, 1971-1994.
- Le Trésor de la Langue Française informatisé*. <<http://atilf.atilf.fr/tlf.htm>>
- Triandafyllidis, M. 2007. *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Unbegaun, B. 1932. “Le calque dans les langues slaves littéraires”, in: *Revue des études slaves* 12: 19-48.
- Weinreich, U. 1963. *Languages in contact*. The Hague: Mouton & Co.